

Ajatuksia ajasta – viisaita neuvoja vai muodotonta pullamössöä?

Matti Kamppinen

Bodil Jönsson: 10 ajatusta ajasta. Alkuteoksesta *Tio tankar om tid* suomentanut Katriina Savolainen. Tammi 2000. 151 sivua.

Ajan käsitteellistäminen on tutkijalle vaativa tehtävä.

Ajattelumme ja toimintamme ovat niin kiinteästi ajassa, ajan kautta ilmaistua, ettei aikaa itseään ole helppoa pyydystä. Tilan voimme nähdä silmiemme edessä, ja avaruudellisesti orientoituneina eläiminä meidän on luontevampaa ajatella maailmaa kokonaisuutena, joka on tilassa ja jolla on avaruudellisia osia. Itse olemme yksi tällainen avaruudellinen osa. Aika lumooa kuitenkin nopeasti sellaisen, joka sen luonnetta pysähtyy pohtimaan. Jo pelkkä mekaanisen kellon tarkastelu saa aikaan mitä syvällisimpiä kysymyksiä: koostuuko aika tunteista ja minuuteista, vain onko kelloaika vain likimääräinen mitta, jolla aikaa ymmärrämme ja hallitsemme. Jos aika sinänsä ei ole samaa kuin kellon ilmaisema asia, mitä se sitten on? Entä ajan hallinta, ajan säästäminen ja laatu aika, joista kaikista nykyään puhutaan kuin vanhoista tutuista. Onko aika rahaa, ja voidaanko laatu aika hinnoitella?

Elämän rytmien kiihtyminen erityisesti myöhäisteollisissa länsimaissa on saanut monet pohtimaan ajan luonnetta ja yleisemmin elämän tarkoitusta. Moni on polttanut itsensä loppuun ja tästä kriisistä noussut jaloilleen uuden aika-asenteen ja aikatietoisuuden avulla. Työssä jaksaminen, josta yhä useamman työyhteisön kriisi- ja terapiakokouksissa puhutaan, on viime kädessä sitä, että oppii oikean temporaalisen eli ajallisen olemisen taidon: taidon allokoida äärellisiä resursseja oikeisiin kohteisiin, taidon suunnitella tapaamiset ja muut työtehtävät siten, etteivät ne kaadu päälle, ja taidon eristää tarpeeksi pitkiä yhtenäisiä ajanjaksoja ajatteluun ja muuhun luovaan työhön.

Aikaa koskevalle syvälliselle ymmärrykselle, aikaviisaudelle eli kronosofialle on näin ollen kysyntää, ja jokainen kynnelle kykenevä konsultti onkin kiiruhtanut ottamaan kantaa siihen, miten ajan kanssa ja ajassa pitäisi olla. Alan klassikko, Stephen R. Coveyn *Tie menestykseen* (Gummerus 1997) on perusteellinen kokoelma erilaisia malleja, joilla voi tehtäviään järjestää siten että askareet saavat arvonsa mukaisen omistautumisen. Coveyn reseptit soveltuvat erityisesti niille johtoportaan ihmisille, joilla on oivaltavaa, luotettavaa ja väsymätöntä sihteerityövoimaa käytössään.

Kriisit ja aikatietoisuus

Osa tuoreista kronosofeista on tehtävänsä havahtunut henkilökohtaisen kriisin kautta. Samaan tapaan kuin eläkeiän kynnyksellä olevat fysiikan ja biologian professorit alkavat toisinaan nähdä ihmeitä ja kuulla kummia, Lundin Teknillisen korkeakoulun fysiikan professori Bodil Jönsson havahtui ajan kulun kiivauteen ja hengästyttävään elämään yrittäessään olla uranainen, perheenäiti ja monta muuta asiaa yhtä aikaa. Hänen keskeinen oivalluksensa oli se, ettei kiirettä ole oikeasti olemassa. Toisin sanoen, kiire on sopimuksenvarainen asia, joka lakkaa olemasta sillä hetkellä kun siihen ei enää uskota.

Jönsson muutti elämänsä kertaheitolla ja otti periaatteekseen ajatuksen, että hänellä on aikaa yllin kyllin. Jonkin asian sopimuksenvaraisuuden oivaltaminen taitaa yleisemminkin olla fyysikoille melkoisen kova juttu, ammattinsa puolesta he kun oppivat pitämään maailmaa siinä olevien tosiasioiden kokonaisuutena. Sosiaalitieteilijä voi vain kuvitella millainen mullistava kokemus Jönssonia riepotteli kun hänelle aukeni maailman osittainen sopimuksenvaraisuus.

Kirjoittajan ja lukijan vastuu

Jönssonin kirja puhuttelee, koska se käsittelee kiirettä ja askareiden järjestämistä arkielämässä. Kirjasta on tullut maailmanmenestys osittain sen ansiosta, että siinä käsitellään syvällisiä ja vaikeita asioita rupattelevaan sävyyn. Toinen syy lienee siinä, että monille "pohdiskelukirjoille" tyypilliseen tapaan Jönsson vapauttaa lukijan kaikesta ymmärtämisen ja

erityisesti oikein ymmärtämisen vastuusta. Esipuheessa Jönsson kirjoittaa, että hänen ajatusrakennelmansa ovat hänen omiaan ja jos niistä on lukijalle hyötyä, niin hän olisi iloinen. Mutta Jönsson ei oleta, että hänen tarinansa vakuuttaisi sisäisellä logiikallaan tai edes laveammalla johdonmukaisuudellaan. Jos kirjoittaja ei usko omaan tarinaansa tämän enempää, miten lukija voisi siihen uskoa? Mene ja tiedä, mutta nykyajalle on jotenkin oireellista varustaa kirja kuin kirja sellaisella esipuheella, joka vapauttaa kaikki osapuolet vastuusta: kirjoittaja ei tarkoita kirjaimellisesti sitä mitä hän sanoo, eikä lukijan tarvitse olla huolissaan, vaikka Jönssonin tekstin lukeminen saa ajatukset ankkalammikolle. Tämä pullamössöinen rakenteettomuus lienee yksi Jönssonin kirjan suosion syistä, koska kuka sitä nyt nykyaikana haluaa joutua koetukselle, varsinkaan vapaa-aikanaan.

Erityisesti kirjan loppuluvun vertauskuvat papukaijoista ja villakoirista ovat joko niin monitulkintaisia tai vailla kognitiivista sisältöä, että viimeistään silloin lukija on hukassa. Kokematon lukija ajattelee helposti, että Jönsson on syvälinen kirjoittaja, joka tarjoilee "viisaita neuvoja" kuten kirjan takakannessa luvataan. Tällainen lukija siirtyy seuraavaksi pohtimaan sitä, onko hän mahdollisesti oman elämänsä papukaija vai villakoira. Kriittinen lukija huomaa oitis, että kyse on pinnallisista sanaleikeistä, joilla Jönsson sumuttaa lukijaa siinä vaiheessa, kun hänellä ei ole enää mitään sanottavaa.

Valmistautumista ja pilkkomista

Yleisestä sekavuudesta ja hajanaisuudesta huolimatta tarinasta kristallisoituu muutama avainkäsite, jotka kantavat hieman pidemmälle. Tällaisia käsitteitä ovat valmistautumisaika ja pilkkomaton aika. Askareiden vaatima kokonaisaika ja askareiden mielekkyys ovat suhteessa siihen, miten niihin osaa oikealla tavalla valmistautua. Myös valmistautuminen laajempina elämänpöytäprojekteina on ajan hallinnan ja ajassa olemisen avaintekijä: tulevaisuuden palaset asettuvat aktuaalistuessaan mielekkäisiin yhteyksiin, jos niihin on osattu valmistautua, eli niille jokaiselle löytyy sovelias kolo kognitiivisesta skeemasta. Samoin menneisyys tuntuu mielekkäältä, jos se edes pääosin vaikuttaa valmistautumiselta nykyhetkeä varten. Elämä on käsikirjoitus, jonka eri osien on oltava mielekkäissä suhteissa toisiinsa. Nykyhetki on menneisyyden täyttymistä ja samalla tulevan valmistelua. Tämän oivaltamisessa Jönssonin kirjasta saattaa olla apua niille, jotka sitä eivät muuten ole ymmärtäneet.

Yksi modernin ajan vitsauksista on ajanjaksojen pilkkoutuminen liian moneen lyhyeen jaksoon. Elämän käsikirjoituksissa on liikaa tapahtumia, eikä loppuajalle löydy sijaa. Pilkkomaton aika on kallisarvoista, koska sitä ei ole kiinnitetty erilaisiin määräaikoihin eikä pakollisiin jossain-olemisiin. Lapsuuden kesät tuntuivat ikuisuuksilta juuri sen takia, ettei ollut ohjattua ohjelmaa, ei kalenteria. Jönssonin edustamissa vapaissa akateemisissa ammateissa on edelleen mahdollisuus varata loppu-aikaa ajattelulle, onneksi.

Sairauskertomus

Jönsson maustaa tarinaansa otoksilla omasta elämästään, mikä niin ikään on tunnusomaista nykyajan viisauksipillille pohdinnoille. Yksi teema toistuu muutamassa kohdassa niin sitkeästi, että sen voisi kuvitella kertovan enemmänkin professori Jönssonista. Jönsson kertoo suosivansa enemmän sähköpostia ja fakseja henkilökohtaisen kommunikaation välineinä kuin puhelinta. Monessa yhteydessä hän kertoo, miten häntä itse asiassa raivostuttaa kun joku soittaa hänelle. Ei hyvältä näytä. Lukijalle piiryy kuva ihmisestä, joka ei ole varsinaisesti muiden ihmisten tavoitettavissa muutoin kuin silloin, kun hänelle sopii. Tällainen ihminen sulkee pois sen mahdollisuuden, että voisi muille avautumalla oppia muilta heidän ehdoillaan, mikä sekun on joskus mahdollista ja palkitsevaa pidemmän päälle. Jönsson täydentää kuvaa kertomalla merkittävimmistä lapsuudenkokemuksestaan:

"Otan esimerkiksi ensimmäisen kokemukseni eksistentiaalisesta yksinäisyydestä. Tunsin suurta voitonriemua. Olin ensimmäisellä luokalla pienessä kyläkoulussa [...] Eräänä päivänä minuun iski ajatussalama: Kukaan ei voi tietää mitä ajattelen [...] Muista miten nipistin suuni kiinni. Itse kokemus siitä, että ajatukseni olivat minun, vain minun, eikä niitä saanut päästä irti, elää mielessäni käsin kosketeltavana ja nautinnollisena muistona. Se on niin voimakas, etten malta olla nipistämättä suutani kiinni nytkin.

kun tulin ajatelleeksi sitä." (s. 119-120)

Huh-huh. Kirjan takakannessa onkin osuva kuva tiukkasuisesta tädistä, joka tietää mutta ei halua kertoa.

Tallella ikä eletty

Kirjan etukantta komistaa aivan erityisen ryppyisen vanhan miehen kuva. Olisin odottanut, että Jönsson olisi käsitellyt ikääntymisen iloja ja suruja, varsinkin kun lähitulevaisuudessa pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden väestöstä suuri osa on vanhuksia. Jönsson käsittelee muutamaan otteeseen vanhempien ihmisten ominaisuuksia, mutta näkee niissä lähinnä esteitä uusien ajatusten synnylle.

Eurooppaa läpäisevän hillittömän ikärasismin hengessä Jönsson suhtautuu toiveikkaasti uuteen sukupolveen, jolla olisi mahdollisuus muokata aikakäsityksiään inhimillisempään suuntaan, vanhempi sukupolvi kun on jo menetetty. Omituinen ristiriita syntyy siitä, että Jönsson syyttää vanhempaa sukupolvea ajan myymisestä ja muuttamisesta rahaksi. Vanhempi sukupolvi ei kuulemma osaa olla, jos ei tee jotain. Uusi sukupolvi, joka Jönssonin oppeja seuraten suunnittelee ajankäyttönsä tarkkaan ja allokoi jokaiselle askareelle sille kuuluvan optimaalisen valmistautumisajan, on sekin vain suoriutumassa entistä paremmin, eikä suinkaan vapautunut luterilaisen työetiikan ikeestä. Päinvastoin. Ajan hallinta tähtää parempaan suoriutumiseen, siihen että hoitaa hommat ja lisäksi kasvattaa henkistä pääomaansa.

Kirjoittaja toimii tutkimusjohtajana Tulevaisuuden tutkimuskeskuksessa Turun kauppakorkeakoulussa sekä on kognitiotieteen filosofian dosentti Helsingin yliopistossa.

